

ФІНАНСОВЕ ПРАВО

АНІСТРАТЕНКО Ю. І.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри фінансового права
(Національний університет
державної податкової служби України)

УДК 347.73

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО ОПОДАТКУВАННЯ СУБ'ЄКТІВ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

У статті автор звертає увагу на проблематику розмежування суб'єктів малого й середнього бізнесу, досліджує їх особливості та правове регулювання; розглядає напрями розвитку державної політики в цій сфері та роль податкових надходжень від сплати єдиного податку на економіку держави; пропонує шляхи вирішення проблематики державної підтримки суб'єктів малого й середнього підприємництва.

Ключові слова: суб'єкт господарювання, малий, середній і великий бізнес, оподаткування, державна політика, спрощена система оподаткування, обліку та звітності, єдиний податок.

В статье автор обращает внимание на проблематику разграничения субъектов малого и среднего бизнеса, исследует их особенности и правовое регулирование; рассматривает направления развития государственной политики в данной сфере и роль налоговых поступлений от уплаты единого налога на экономику государства; предлагает пути решения проблематики государственной поддержки субъектов малого и среднего предпринимательства.

Ключевые слова: предприятие, малый, средний и крупный бизнес, налогообложения, государственная политика, упрощенная система налогообложения, учета и отчетности, единый налог.

In this article the author draws attention to issues of delimitation of small and medium-sized businesses, explores their features and regulation. Also consider directions of the state policy in this sphere and the role of tax revenues from single tax payment to the state's economy. Offers its own ways of solving the problems of state support of small and medium businesses.

Key words: entity, small, medium and large business, taxation, public policy, simplified system of taxation, accounting and reporting, single tax.

Вступ. Проблеми оподаткування малого й середнього бізнесу входять до кола наукових інтересів багатьох дослідників як юридичної, так і економічної науки, а проблемні аспекти напрямів державної політики цієї сфери є актуальними серед державних стратегій розвитку економіки.

Стан дослідження. Питання щодо особливостей оподаткування суб'єктів малого бізнесу мали місце в наукових працях таких вітчизняних вчених: А. Єлисеєва, А. Крисоватого, М. Кучерявенка, А. Соколовського, С. Бондар, Н. Ущалівського, В. Шпільова, С. Юрія та інших. Проте необхідно зазначити, що деякі теоретичні та практичні аспекти залишилися

не повною мірою вирішеними, не отримали подальшого вдосконалення, оскільки відбулося реформування вітчизняного законодавства під впливом прийняття Податкового кодексу України [1], що й обумовило вибір теми дослідження [2].

Постановка завдання. Мета статті полягає в дослідженні й аналізі того, наскільки запроваджені стратегічні напрями підтримки малого та середнього підприємництва сприятимуть активізації діяльності вітчизняних товаровиробників, підвищенню їх конкурентоспроможності та посткризовому відновленню виробництва.

Результати дослідження. Варто відмітити, що в сучасній економіці співіснують та органічно доповнюють один одного малий, середній і великий бізнес.

Проте, переходячи до аналізу проблемних аспектів підприємницької діяльності в Україні, потрібно дослідити теоретичні підходи до поняття бізнесу в загальній теорії права та в економіці. Загальноприйнятим є таке визначення: бізнес – це підприємницька, комерційна чи будь-яка інша діяльність, що не може суперечити закону та спрямована на отримання прибутку. Також більшість учених схильні до думки, що бізнес – це справа, ділова активність, спрямована на вирішення завдань, пов'язаних зі здійсненням на ринку операцій обміну товарів і послуг між економічними суб'єктами ринку, з використанням форм і методів конкретної діяльності, які склалися в ринковій практиці [2].

Теоретики визначили, що залежно від кількості найманих працівників, розміру одержаних доходів та організаційної форми ведення господарства бізнес поділяється на малий, середній і великий [2, с. 40–42].

Роль малого бізнесу в різних секторах економіки не однакова. Виділяються галузі, де малий бізнес є досить поширеним сектором. Так, у сільському господарстві, оптовій і роздрібній торгівлі та сфері послуг домінує малий бізнес, а в промисловості понад половини загального товарообігу припадає на крупні фірми й корпорації [2, с. 42].

Малі фірми успішно конкурують із великими й доповнюють їх. Це відбувається тому, що малі підприємства швидше реагують на зміни ринку, ближче стоять до споживачів, а інколи й утримують нижчі ціни. Вони підтримують великі підприємства в постачанні запасних частин, наданні суміжних послуг і забезпечують їм канали збуту. Малий бізнес має бути успішним, проте це можна сказати не про всі малі підприємства. Близько половини їх постійно знаходиться на межі виживання. Тому можна відмітити як недоліки, так і переваги малого бізнесу [2, с. 43].

Малий бізнес не може успішно конкурувати на всіх ринках країни. Перша умова успіху в малому бізнесі – знаходження ринку, на якому бути малим – це перевага, а не вада. Що ж забезпечує переваги малим підприємствам?

Значно відрізняється кількість малих підприємств у різних регіонах України, оскільки основними сферами малого бізнесу в країні є торгівля, громадське харчування й різні послуги населенню, що вимагають мінімальних первинних капіталів порівняно з великим товарним виробництвом [2].

Ще одним найважливішим показником розвитку малого бізнесу є економічні результати діяльності. Можна констатувати досить сумний факт: малий бізнес в Україні поволі, проте упевнено знищується, тоді як у розвинених державах малі підприємства є вагомим стрижнем економіки.

В Україні роль малого бізнесу відрізняється від країн Заходу й Китаю радикально. Тому перед українським урядом (і законодавцями) стоїть дуже важливе та, безумовно, вельми складне завдання: необхідно вивести малий бізнес у країні на абсолютно новий рівень розвитку. Саме це дасть додаткові робочі місця, підвищить економічні показники країни, приведе до значного збільшення середнього класу, тобто наблизить Україну за соціальними стандартами й економікою до рівня європейських держав, про необхідність чого безустанно говорять українські політики. Тому сьогодні влада активно приймає різні державні програми щодо розвитку й підтримки малого та середнього бізнесу в Україні [2, с. 44].

Національна програма сприяння розвитку малого підприємництва в Україні є комплексом заходів, спрямованих на реалізацію державної політики щодо вирішення проблем

розвитку малого підприємництва. Національну програму сприяння розвитку малого підприємництва в Україні затверджено Верховною Радою України шляхом прийняття відповідного закону, а саме Закону України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» від 22 березня 2012 р. № 4618-17 [3].

Нині цей Закон (єдиний в Україні, дія якого стосується сфери малого підприємництва) визначає правові засади державної підтримки суб'єктів малого підприємництва незалежно від форми власності з метою якнайшвидшого виходу з економічної кризи та створення умов для розширення впровадження ринкових реформ в Україні [2; 3].

Кабінет Міністрів України щорічно разом із проектом Закону України «Про Державний бюджет України» подає на розгляд Верховної Ради України інформацію про стан виконання Національної програми сприяння розвитку малого підприємництва в Україні та обґрунтування виділення коштів на виконання заходів щодо реалізації зазначеної програми в наступному бюджетному році із зазначенням джерел фінансування [2].

Однак у чинному законодавстві в Україні тісно переплелися такі поняття, як малий бізнес, мале підприємство та платник єдиного податку. Необхідно розібратися: хто з них має право сподіватися на державну підтримку своєї діяльності?

Отже, основу малого бізнесу становлять невеликі (малі) підприємства, характерними ознаками яких є незначна кількість штатних працівників і невеликі обсяги виробництва.

Проте до вступу в силу з 1 січня 2004 р. нового Господарського кодексу України [4] основними критеріями віднесення суб'єктів господарювання до числа малих підприємств були не тільки кількісні, а й сфера діяльності підприємства. Так, у 1991 р. у п. 2 ст. 2 Закону України «Про підприємство» було встановлено, що до малих підприємств відносяться новостворювані й діючі підприємства, а саме такі: у промисловості й будівництві – із чисельністю тих, що працюють, до 200 осіб; у інших галузях промисловості – до 50 осіб; у науці й науковому обслуговуванні – до 100 осіб; у галузях невиробничої сфери – до 25 осіб; у роздрібній торгівлі – до 15 осіб [2].

Досліджуючи зарубіжний досвід із цього питання, варто відмітити, що малі підприємства діють у всіх секторах економіки більшості розвинених країн світу; середні підприємства – опора переробної промисловості; великі підприємства домінують у капіталомістких виробництвах і «масштабних» послугах (big service suppliers) [5].

Успішний розвиток малого й середнього бізнесу в країнах із розвинутою економікою обумовлено тим, що велике виробництво не протиставляється дрібному, а навпаки, реалізується кооперування великих і дрібних підприємств, при цьому великі об'єднання не пригнічують малий бізнес. Ці підприємства взаємодоповнюють діяльність один одного, особливо у сфері спеціалізації окремих виробництв і в інноваційних розробках [5].

Велике виробництво більшою мірою орієнтоване на масовий, відносно однорідний попит. Малі підприємства успішно функціонують у невеликих ринкових сегментах, вони володіють гнучкістю, мобільністю, здатністю до швидких структурних і технічних зрушень. Право прийняття оперативних рішень найчастіше сконцентровано в руках одного власника, що дозволяє отримувати вигоду зі змін, що відбуваються в навколишньому середовищі. Суспільна поведінка представників малого підприємництва знаходиться в прямій залежності від місцевих і національних інтересів, які примушують цих осіб до зміцнення зв'язків зі своїми постійними й потенційними клієнтами з різних соціальних груп [5].

У розвинених зарубіжних країнах малий бізнес являє собою швидкозростаючий сектор економіки, який робить помітний внесок у зростання валового внутрішнього продукту та в створення робочих місць. Згідно зі статистикою ООН у країнах Заходу малі та середні підприємства є роботодавцями для майже 50% трудового населення й виробляють від 40 до 60% ВВП [5].

У світовій практиці основним критерієм віднесення підприємств різних організаційно-правових форм до суб'єктів малого підприємництва є середнє число працівників за звітний період. Серед інших критеріїв необхідно відзначити такі, як щорічний обіг, отриманий підприємством, і величина активів.

У Європейському співтоваристві до цих критеріїв належать такі:

- кількість працівників до 50 осіб;
- річний оборот менше 4 млн євро;
- сума активів балансу менше 2 млн євро [5].

Малому бізнесу належить провідне місце в економіці США, оскільки на нього припадає понад 40% ВВП щорічно, а також понад половини всіх інвестицій, у яких зайнято більше 2/3 сукупної робочої сили. Тільки за період з 1986 по 1990 рр. сектор малого підприємництва створив близько 4,1 млн робочих місць, що забезпечило 65% приросту робочих місць у країні. У США приблизно 90% усієї фінансової допомоги суб'єктам малого бізнесу представляється у вигляді гарантованих позик [5].

Уряд США надає всебічну підтримку розвитку цього сектора економіки за допомогою спеціально розроблених програм: основною є федеральна (SBA – The Small Business Administration), решта розробляються на рівні муніципалітетів. Підтримка малого підприємництва виражається в сукупності виконуваних державними органами та приватними некомерційними організаціями заходів, які створюють сприятливі умови для його функціонування та сприяють його повноцінному розвитку [5].

Активне зростання частки малих підприємств у структурі економіки західних країн спостерігався із середини 70-х рр. На сьогодні в найбільш розвинених країнах Заходу малі фірми складають 70–90% від загального числа підприємств. Для порівняння можна взяти, наприклад, США, де в малому підприємстві зайнято 53% усього населення; Японію з її 71,7%, а також країни ЄС, де на аналогічних підприємствах працює приблизно половина робочого населення. У США на малий бізнес припадає 34,9% чистого доходу, а в Японії 56,6% усієї продукції в обробній промисловості виробляють підприємства малого бізнесу [5].

На користь ефективності цих фірм говорить той факт, що на 1 долар витрат вони впроваджують у 17 разів більше нововведень і розробок, чим великі підприємства, що дають життя лише 10% нових технологій, інші 90% впроваджують малі підприємства й незалежні винахідники [5].

Отже, малий бізнес – це стабільна податкова база. Велика частина зібраних у всіх країнах світу податків припадає саме на суб'єкти малого підприємництва, які досить міцно стоять на ногах. При цьому йде безперервний процес: одні підприємства замінюють інші підприємства, які стали банкрутами. Малі підприємства, як правило, є багатопрофільними, вони змушені гнучко змінювати свою діяльність у силу нестійкості ринку й нестабільності нормативно-правової бази [5].

Від формування податкового клімату залежить стан і перспективи розвитку малого бізнесу, оскільки господарське середовище сприяє розкриттю потенційних можливостей малого підприємництва, а несприятливе стримує й перешкоджає його розвитку. Велика роль у цьому належить державі, у руках якої зосереджено потужні важелі впливу на економічну, політичну та правову ситуації в країні [5].

Деякі країни, наприклад Австрія, Ісландія, Швеція й Норвегія, проводять політику мінімального втручання й нейтралітету щодо малих підприємств, вважаючи, що створення особливих умов для певних категорій підприємств може несприятливо впливати на прийняття ними економічно доцільних рішень, на раціональність використання ресурсів тощо [5].

Висновки. На жаль, чинне податкове законодавство залишає без належної уваги питання правового регулювання оптимізації оподаткування. Право платника податку на оптимізацію оподаткування визнано лише на доктринальному рівні; оцінка дій платника податків, заснованих на цьому праві, на практиці є неоднозначною й спірною. На жаль, правозастосовні органи держави нерідко розцінюють дії платника податків, вжиті в рамках оптимізації оподаткування, як ухилення від сплати податків з усіма правовими наслідками. На передній план поступово виходить завдання збереження стабільності податкової системи як фактора легалізації бізнесу та збільшення маси податкових платежів. Ставиться питання підвищення рівня податкового адміністрування та, як наслідок, зниження податкових витрат платників податків і держави на забезпечення функціонування податкової системи.

Список використаних джерел:

1. Податковий кодекс України : Закон України від 2 грудня 2010 р. № 2755-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 13–14.
2. Воронкова А. Оподаткування як інструмент мотивації розвитку малого та середнього бізнесу / А. Воронкова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.khntusg.com.ua/files/sbornik/vestnik_126/12.pdf.
3. Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні : Закон України від 22 березня 2012 р. № 4618-17 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.zakon.rada.gov.ua.
4. Господарський кодекс України : Закон України від 16 липня 2015 р. № 629-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 43. – Ст. 386.
5. Аккерман Е. Мозги за прилавок? / Е. Аккерман // Экономика и жизнь. – 2003. – № 16. – С. 2–4.

ГРИГОР'ЄВА Х. А.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри аграрного,
земельного та екологічного права
(Національного університету
«Одеська юридична академія»)

УДК 349.422.22

**ПРАВОВІ ЗАСАДИ ОПОДАТКУВАННЯ АГРАРІЇВ:
СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РЕФОРМУВАННЯ**

У статті досліджено правові проблеми оподаткування сільськогосподарських підприємств. На основі проведеного аналізу сформульовано висновки щодо тенденцій законодавчих ініціатив у цій сфері, а також вказано на характерні ознаки законодавства, що встановлює режим оподаткування аграріїв в Україні.

Ключові слова: оподаткування сільськогосподарських підприємств, єдиний податок, податок на додану вартість, аграрний протекціонізм, державна підтримка сільського господарства.

В статье исследуются правовые проблемы налогообложения сельскохозяйственных предприятий. На основании проведенного анализа сформулированы выводы относительно тенденций законодательных инициатив в данной сфере, а также указаны характерные признаки законодательства, устанавливающего режим налогообложения аграриев в Украине.

Ключевые слова: налогообложение сельскохозяйственных предприятий, единый налог, налог на добавленную стоимость, аграрный протекционизм, государственная поддержка сельского хозяйства.

The author studies with legal issues of taxation of agricultural enterprises in the article. Based on the analysis the author formulates conclusions about trends legislative initiatives in this area, and indicates typical signs legislation establishing the tax treatment of farmers in Ukraine.

Key words: taxation of agricultural enterprises, single tax, value added tax, protection of agriculture, state support of agriculture.

